

Araştırmacıların Osmanlı Hukukuna Bakış Açışı Nasıl Olmalı?

Fıkıh Tarihi Bağlamında Osmanlı Tecrübelerini Doğru Anlamak, Süleyman Kaya,

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XVIII, Sayı: 33

ISSN: 2146-9806 / 1304-6535

Ayşegül Cortoęlu¹

Giriş

Yazar Süleyman Kaya, İslâm hukuku alanında çalışmalar yapmıştır. Halen İstanbul İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Yazar, araştırmacıların Osmanlı Hukukuna bakış açılarının nasıl olması gerektiğine dair "Fıkıh Tarihi Bağlamında Osmanlı Tecrübelerini Doğru Anlamak"² isimli makaleyi kaleme almıştır. Kaya Osmanlı tecrübelerini anlamak için öncelikle Osmanlı Hukukunun yani fikhî tecrübelerin öğretilmesini, ilk adım olarak görmektedir.

Tahlilini yaptığımız bu makalede, yazar, Osmanlı dönemine dair yapılmış çalışmaları inceleyerek kanaatini dile getirmektedir. Bu yazılarda gördüğü hataları ve yazarlarının hangi bakış açısına sahip olduğunu örneklerle açıklamaktadır.

Kaya'nın tespit ettiği hatalar, ilmi gelenek yani tarihi tecrübeyi kullanmamak, ideolojik önyargı ile gericilik söylemi yapmak, ictihad kavramını farklı yorumlamak, Hanefi fıkıhçıların farklı asırlardaki görüşlerini aynı dönemde oluşmuş gibi yeknesak görmek, fıkıhın hukukla aynı olan yönlerine odaklanmak ve farklı yönlerini önemsememek, Osmanlı hukukunun yeterince bilinmediği gibi mer'î hukuku da bilmemek şeklindedir.

Tahlili önce hatalı yazılardaki iddiaların ortak bakış açılarını, sonra da yazarın, araştırmacılara rehber olacak çıkarımları şeklinde iki bölümde değerlendireceğiz.

Osmanlı Hukukuna Dair İddiaların Yanlışlığı ve Bakış Açıları

¹Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, aysegulcortoglu@gmail.com

(Bu yazı, Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iř birliğinde Doç. Dr. Yusuf şen yönetiminde "Fıkıh Üzerine Düşünme Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

² Süleyman Kaya, "Fıkıh Tarihi Bağlamında Osmanlı Tecrübelerini Doğru Anlamak", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 33, Haziran 2016, s. 1-15.

İslâm Hukuku, Hanefî fıkhnın günlük hayattaki tatbiki ve Osmanlı hukukunun pratiğidir. Çünkü, şer'î hukuk ve örfî hukukun birleşimi sayılan Osmanlı hukuku, klasik fıkhn devlet müdahalesi olmadan "şer'î", Osmanlı padişahlarının emir ve fermanları doğrultusunda şekillenmesiyle "örfî" açıdan birinci elden kaynaklara sahiptir. Bu kaynakların arşiv belgeleri, sakk ve fetva mecmuaları, fikhî risaleler gibi binlerce çeşidi bulunmaktadır.

Yazar, "Osmanlı Hukuku yeni bir şey üretmedi ve fıkhn, hayatın yaşanmasına engel oldu." iddiasında bulunanların "genellemeci tavır" ile Osmanlı hukukunun gölgesinden bile kaçarak cehaletleri yüzünden hataya düştüklerini belirtmektedir. Çünkü kendi tarihi geçmişiyle barışık olmamak "ideolojik bakış açıları"na zemin hazırlamaya, fıkhnla birlikte "Din geri kalmamıza sebep oldu." söylemine götürmektedir.

Yazar, yenilik arayışları içinde olanların ictihad kavramındaki hatalı yorumlarını açıklamaktadır. "İctihad kavramı"nın doğru anlamak gerektiğine vurgu yapan yazar, ictihadı hakkı ile kavrayamayanları; selefi bir tavırla "Ne varsa en eskide var." iddiasını savunanlar; sadece naslara dayanarak "Ben de müctehid konumundayım." iddiasında bulunanlar, "Sünnete gerek yok, Kur'an yeter." diyerek Peygamberimizi postacı konumuna koyanlar; tarihçilik düşüncesiyle "Her şey tarihte kaldı." saplantısı içinde yazanlar şeklinde açıklamaktadır. Yazar, ayrıca "orijinalite arayışı" içinde olanların ictihad gibi şerh ve haşiyelerin önemini de kavrayamadıklarını vurgulamaktadır. Aslında, her ilmin bir usulü olduğu gibi, fetva usulü ve fıkhn usulünün de birbirinden farklı ve kendine has özellikleri bulunmaktadır.

Yazar, bir diğer konu olarak fetva usulünün, öğrenci-öğretmen pratiğiyle ameli yönüne işaret ederken fıkhn usulünün yazıya aktarılan eserlerle nazariyatını ön planı çıkarmaktadır. Bu özelliği kavrayamayan araştırmacıların hatalarını da şu örnekle açıklamaktadır. Mezhep içi ictihad açısından 16. Yüzyılda Ebussuud Efendi'nin fetvalarında ayetlerin sayısını az bulmak, serbest ictihad metoduyla yazılmış Zekiyüddin Şaban'ın *İslâm Hukuk İlminin Esasları* kitabıyla kıyaslanması veya farklı dönemlerde yazılmış eserlerin aynı kategoride görülmesi vb. hatalı bakış açılarıdır. Yine fıkhn usulü ile pozitif hukuku mukayese etmek ve fıkhn donukluğundan dem vurmamak, fıkhn ahlak ve ibadet yönünü, pozitif hukuktan farklılığı olarak dikkate almamak hatalı bir bakış açısının göstergesidir.

Yazar, "Ulemayı dinî nasları kendi menfaatleri doğrultusunda hüküm verecek şekilde kullanıyorlar." diyerek eleştirenlerin, aslında kendilerini tarif ettiğini açıklamaktadır. Mesela,

kadın konusu gibi yoruma müsait konuları seçtiklerini ve çözümünün “Cuma namazı kadınlara da farzdır.” gibi söylemlerle toplumda fitneye yol açtıklarını vurgulamaktadır.

Hanefi fıkıh literatürünün hep biteviye olduğunun kabul edilmesi hatası, farklı dönemleri aynı görmek, aynı fetvaların farklı dönemlerde de geçerli olmasını beklemek gibi veya bir konudaki fetvanın tüm Hanefi alimleri tarafından asırlar boyu sabit kalacağı zannını ortaya çıkarmaktadır.

Yeni Araştırmacılara Rehber Olacak Teşvikler

Kaya, makalede araştırmacıları, cehaletten kurtulmak, mer’i hukuku bilmek, Osmanlı hukuku kaynaklarını görmek, icihad kavramını bilmek ve Osmanlı hukukuna ve ilmine bigâne kalmamak konularında bilinçlendirmektedir.

Yazar, Osmanlı hukukuna dair hatalı yazıların eksik yönlerini ve bakış açılarını gösterirken aynı zamanda yeni araştırmacılara da rehber olmayı amaçlamaktadır. Çünkü, makalede yazarların isimlerini ve çalışmalarını açıkça belirtmektedir. Bu da yeni araştırmacılara hazır okuma listesi sunmak anlamına gelmektedir. Osmanlı kaynaklarını anlamada işlerini kolaylaştıracak, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* maddelerine ve İsam kütüphanesine yönlendirmektedir. *Diyanet İslâm Ansiklopedi* maddelerinin sonraki asırlara bakış açısıyla yeniden düzenlenmesi için araştırmacılara yeni çalışma konuları da önermektedir. Üstelik yazar, devlet adamları ve yetkililerden de “Osmanlı kaynaklarının el yazması olmasından kaynaklanan kütüphanelerdeki ulaşma zorluğu.” gibi problemlerin çözülmesi konusunda yardım istemektedir. Araştırmacıları kütüphane raflarında tozlanan kitapların bugüne kazandırılarak tarihi zenginliğimizden istifade etmeye davet etmektedir.

Sonuç

Osmanlı hukukuna bakışımız nasıl olmalıdır? sorusuna cevap niteliğindeki bu makale, Osmanlı kaynaklarını görmeden Osmanlıya dair iddialarda bulunmanın hatalı olduğunu gösteriyor. Cehaletin ve önyargıların yanlış bakış açısına sebep olmasıyla araştırmacıların Osmanlı hukukunu doğru anlama ve yorumlama imkânı bulamadıklarını; tarihi tecrübeyi de ıskaladıklarını vurguluyor.

Yazar, Osmanlı Hukukuna dair yazılarda ideolojik dönemlendirme ve gerileme edebiyatının genellemeci bir tavrı beslendiğini açıklıyor. Bu tavrın ilmi geleneğin günümüze aktarılmasıyla ilgilenmediğini ve elimizdeki birinci elden kıymetli kaynaklara

ulaşılabilecekken kullanılmadığını belirtiyor. Kısaca yazar, hatanın ilk sebebini cehalet olarak tespit ediyor.

Yazar, farklı bakış açıları olmasına zemin hazırlayan ictihad konusundaki ayrılıkları da yorumluyor. Hanefi fıkıh literatüründeki benzerlikler yanında farklılıkları da gösteriyor. Fıkıhın hukuka indirgenerek sadece ortak yönlerinin dikkate alınmasının ahlaki konuların ihmal edilmesi anlamına geleceğini açıklıyor. Mer'î hukuk isteyenlerin bu hukuku da yeterince bilmediklerini ifade ediyor. Yazar, Osmanlı çalışmalarında araştırma yapacak kişilerin el yazması kaynaklardan istifade edilmesi için Osmanlıca ve Arapçayı bilmenin önemine işaret ediyor.

Yazarın bu makalesi, İslâm/Osmanlı hukukunda kendini geliştirmek isteyenlere rehber niteliği taşımaktadır.